

УДК 72.012.03(282.247.34):392 (045)

Привольнева Світлана Олексіївна¹

старший викладач,

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

E-mail: privolneva18@ukr.net

ПРИНЦИПИ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРІВ СУЧАСНИХ КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ КАВ'ЯРЕНЬ НА ОСНОВІ НАЦІОНАЛЬНИХ АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІХ ТРАДИЦІЙ

Анотація У статті аналізуються особливості будівельної діяльності кримських татар на початку XXI століття. Підкреслюється актуальність сучасних кав'ярень, які є важливою складовою процесу відродження національної культури. Досліджуються принципи дизайну інтер'єрів сучасних кримськотатарських кав'ярень на основі творчого використання національних архітектурно-художніх традицій. Аналізуються позитивні результати перетворення інтер'єру етнічного кримськотатарського житла в інтер'єр кав'ярні; створення традиційних інтер'єрів кав'ярень в сучасній будівлі та у реконструйованій історичній споруді; підкреслюється комунікативна функція сучасних кав'ярень. Стверджується необхідність вивчення досвіду проектування кав'ярень сучасними кримськотатарськими архітекторами та дизайнерами, оскільки створення національного за характером архітектурного середовища важливо для національної само ідентифікації.

Ключові слова: принципи, дизайн інтер'єру, кримськотатарська архітектура, кав'ярня, етнічне житло, декоративно-прикладне мистецтво, національні архітектурно-художні традиції, новаторство.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток готельно-ресторанного бізнесу в пострадянському Криму зумовив відповідну спрямованість будівництва. Будівельна діяльність кримських татар, які щойно повернулися з депортації, в значній

¹ Привольнева С.О.

мірі визначила характер цього будівництва. В Криму з'явилися перші кав'ярні, в яких яскраво втілилися результати творчого використання кримськотатарських архітектурно-художніх традицій, пов'язаних з етнічним житлом. Досвід створення об'єктів готельно-ресторанного бізнесу – кав'ярень на основі кримськотатарських архітектурно-художніх традицій заслуговує уваги, вивчення і подальшого розвитку, оскільки формування відповідного архітектурного середовища важливо для національної само ідентифікації.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження кримськотатарської архітектури та дизайну є в основному ретроспективними, але без них неможливо зрозуміти процеси, які відбуваються в сучасній практиці кримськотатарської архітектури та дизайну. Не втрачає наукової цінності Хрестоматія з етнічної історії і традиційної культури кримських татар [3]. В ній представлені важливі фрагменти краєзнавчих описів, створених в XVII – XX ст ст., в яких міститься інформація про кримськотатарську архітектуру, декоративно-ужиткове мистецтво, національні художні традиції тощо. Важливим джерелом формування уявлень про традиційний кримськотатарський інтер'єр є комплексне дослідження генези декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар за період XV – першої половини XX ст. [2]. Перші повідомлення про середньовічні кав'ярні в Криму містяться в спогадах турецького мандрівника XVII ст. Эвлиї Челеби [5]. Докладний опис кримськотатарських кав'ярень минулого, оцінка їх ролі в житті кримських татар дана в одному з нарисів Г. Абдулаєвої про Кримське ханство [1]. Актуальними є також тези доповіді Е.Н. Мустафаєвої про старовинні бахчисарайські кав'ярні як важливу частину кримськотатарського міського соціуму [4]. Інформацію про сучасні кримськотатарські кав'ярні додає електронний ресурс [6-7].

Мета. Необхідно визначити принципи створення сучасних кримськотатарських кав'ярень – важливої складової процесу відродження національної культури.

Основна частина. У другій половині XVII ст. кава стала традиційним кримськотатарським напоєм, а кав'ярні

– невід'ємною і дуже важливою частиною життя кримських татар. Кримськотатарська кав'ярня являлася своєрідним клубом чоловіків (навіть існувала традиція, щоб на третій день весілля наречений відвідував кав'ярню, де він приймав вітання) [6]. Кав'ярня була місцем зустріч і спілкування, проведення дозвілля (як для жінок таким клубом була баня – хамам). Мешканець Криму початку ХІХ ст. відмічав, що «для публічних забав на першому місці кавові будинки, в яких спостерігається в усьому порядку, чистота та для всіх приємна тиша» [3, С.148]. В кав'ярні був прийнятий особливий етикет у поведінці: у завжди наповненій народом кав'ярні не було чути ані найменшого галасу. Пояснювалися здебільшого рухами тіла, повільним нахилом голови ... [7].

Спеціально для кав'ярні виготовлявся особливий посуд, ткалися килими, розшивалися подушечки для диванів. Кав'ярня була важливим елементом кримськотатарської культури [6].

В «Книзі подорожей» турецького мандрівника Евлія Челебі згадуються татарські кав'ярні, які він бачив в Криму в 1667 р. [5, С.149]. Їх було багато на базарах, вони мали відкриті галереї, які захищали від спеки і створювали необхідний протяг, а зручні подіуми сприяли розслабленню та відпочинку (рис. 1).

*Рис. 1. Кав'ярня в Байдарках.
Ілюстрація з колекції
Британської бібліотеки*

*Рис. 2. Кав'ярня в Карасубазарі.
Гравюра 1848 р.*

Збереглися зображення та описи інтер'єрів кав'ярень, як, наприклад кав'ярні в Карасубазарі, де приміщення було «...розділено на квадратні простори, відокремлені один від одного дерев'яними решітками; подібні квадрати влаштовані по

ту та іншу сторони кожної кімнати, а в середині йшов довгий прохід у вигляді коридору» [7]. З меблів тут були тільки восьмигранні кавові столики кюрге (рис. 2). «Прямо від входу знаходилася невелика стійка з посудом, а за нею – вогнище» [3, С.49].

Кав'ярні були не тільки окремими будівлями. Вони часто розташовувалися на другому поверсі двоповерхових будинків. На першому поверсі такої споруди могла знаходитися майстерня ремісника, лавка цирульника, а на другому - кав'ярня, до якої вели дерев'яні сходи [5]. Як згадував один з мандрівників «... в цих прохолодних кав'ярнях, на терасах... ви можете спостерігати все, що відбувається перед вами на вулиці» [1, С. 205]. В Бахчисараї, Карасубазарі та інших містах Кримського ханства було багато караван-сараїв (ханів) з приміщеннями для ночівлі, фонтанами, а також кав'ярнями (наприклад, такою була відома кав'ярня "Таш-Хан", яка входила до складу споруд караван-сарая в Карасубазарі).

Напроти ханського палацу в Бахчисараї збереглася (хоч і після кількох перебудов) будівля колишньої кав'ярні «Іскудар» (Ускюдар), назва якої в перекладі з фарсі (перської) означає «нічліг», «зупинка», тобто, вірогідно, вона поєднувала в собі функції кав'ярні та готелю. В 1984 р. цю споруду було поставлено на облік як пам'ятку архітектури (рис. 3).

Судячи із зображення К.Боссолі, перший та другий поверхи будівлі були розділені навісом, критому черепицею. Він спирався на дерев'яні колони, які утворювали криту галерею. Споруда мала характерний для кримськотатарської архітектури винос даху – «сачах» (рис. 4).

За радянський час неповторна атмосфера старовинних кав'ярень була втрачена. За словами одного з старожилів м. Бахчисарая, в 1930-х рр. кав'ярень вже не було [6].

Зараз спостерігається відродження кав'ярень, Принципи дизайну інтер'єру сучасних кримськотатарських кав'ярень залежать від місця розміщення кав'ярень і в значній мірі обумовлюються початковим функціональним призначенням старовинного приміщення. Прикладом розміщення кав'ярні в кам'яному цокольному поверсі старовинного будинку є кав'ярня

сучасного бахчисарайського Караван-сараю «Салачик» (відкрився у 2002 р.) (рис.5). Фасад цього будинку з верандою за традицією виходить у двір, і вся садиба, згідно принципу мусульманської так званої "прихованої архітектури", ізольована від вулиці високим глухим парканом (рис.6).

Рис.3. Сучасний вигляд кав'ярні «Іскудар»

Рис. 4. К. Боссолі. Ханський палац. (Зліва – колишня кав'ярня «Іскудар»)

Планувальне рішення кримськотатарського будинку зумовлювалося способом життя мусульман: з сіней аят двоє дверей вели направо і наліво в різні половини будинку: в одну – аш-хана (інша назва – балабан-ев), що служила для житла і приготування їжі, і в іншу – соба – парадну, для прийому гостей. Парадне приміщення називалося також конак, чим підкреслювалася особлива функція кімнати як "відділення чоловічого для обраних", де господар пригощав своїх гостей [3, С.164]. Така функціональна спрямованість кімнати надавала можливість перетворення її в кав'ярню. В основу дизайну інтер'єру кав'ярні був покладений принцип максимального наближення його до стриманого, досить аскетичного інтер'єру конак: вибілені кам'яні стіни, старовинний камін *in situ*, дерев'яні низькі лави вздовж стін, покриті овечими шкурами, полки раф із старовинним металевим посудом.

У цій кав'ярні панує атмосфера спокою і розслаблення, яка панувала в кав'ярнях минулого, це сучасний і чоловічий клуб, і жіночий або родинний, оскільки тут часто бувають

мусульманки з дітьми. Популярність цієї кав'ярні пояснюється також комфортною природною прохолодою приміщення влітку і теплом взимку.

Рис.5. Вхід до кав'ярні з вулиці

Рис.6. Фасад кав'ярні та дівір

Кримськотатарські кав'ярні були Інтернетом того часу: чоловіки приходили «... пити каву, грати в шашки, проводити час в бесідах, слухати спів казкарів, дивитися театр тіней "карагьоз" [4, С. 49]. Сучасна кав'ярня також може надати цікаву інформацію, викликати певні емоції. Такою є кав'ярня «Дегірмен» («Кавомолка») в Бахчисараї з великим, максимально точним макетом столиці Кримського ханства. Макет дозволяє оцінити не тільки велич середньовічного міста, а й масштаб його втрат його видатних споруд.

Зовні будівля кав'ярні «Дегірмен» має стилізовану, але характерну ознаку кримськотатарської національної архітектури – сачах. Розміщення кав'ярні не в старовинній, а в сучасній будівлі обумовило інше рішення інтер'єру: поєднанням можливостей сучасного будівництва та сучасних уявлень про інтер'єр з традиційним планувальним рішенням кримськотатарської кав'ярні та її предметним наповненням. Врахування можливостей рельєфу місцевості дозволило створити ефект ширяння будівлі над містом.

В основу дизайну інтер'єру кав'ярні покладено принцип єднання простору інтер'єру із зовнішнім простором, співзвучний принципу перетікання простору житлового будинку в простір внутрішнього дворика в кримськотатарській архітектурі. 200-літнє дерево в інтер'єрі кав'ярні, яке проростає крізь дах, разом

із панорамними вікнами приміщення викликає відчуття необмеженості простору.

Використані традиційні низькі меблі (дивани та столики), що складають квадрати комірок, характерних для інтер'єру кримськотатарських кав'ярень минулого, і не порушують єдиного простору кав'ярні. Декорування інтер'єру світлими ажурними тканинами посилило ефект повітряності інтер'єру. Кав'ярня «Дегірмен» є прикладом розвитку змісту і форми середньовічної кав'ярні в сучасних умовах.

Інший принцип дизайну інтер'єру сучасної кримськотатарської кав'ярні обумовлений розміщенням кав'ярні у відновленій історичній споруді, якій надані нові функції, важливі для сучасної міської спільноти. Це є башта в м. Євпаторія з розміщеним в ній Культурно-етнографічним центром «Одун-базар к'апуси» («Ворота дров'яного базару»). Історична башта фортечних стін середньовічного Кезлева була знесена в 1959 р. і відновлена в 2007 р. Ця споруда не здається новобудовою, оскільки складена з блоків старовинного ракушняка місцевих зруйнованих споруд (рис. 7).

Кав'ярня «Кезлев к'авесі» («Кезлевська кав'ярня») є складовою частиною Культурно-етнографічного центру, і тому принцип дизайну інтер'єру цієї кав'ярні полягає в гармонійному єднанні традиційного інтер'єру кримськотатарської кав'ярні (квадрати комірок з диванчиками і столиками) з елементами музейної експозиції (вітрини з автентичними предметами кримськотатарської культури) і включенням до інтер'єру творів сучасного мистецтва – графічних робіт кримських художників (рис.8).

Розташування кав'ярні у відновленій фортифікаційній споруді продиктувало акцентування в інтер'єрі естетики середньовіччя: вітражі – як в готичних спорудах, або як у середньовічному ханському палаці та соборній мечеті; естетично виразні блоки старовинного ракушняка стін, темні балки перекриттів, штучно зістарене підлогове покриття, вітражні світильники тощо.

Рис. 7. Відновлена вежа «Одун-базар к'ануси», 2007 р.

Рис. 8. Інтер'єр кав'ярні «Кезлев к'авесі»

Кав'ярня залишилася традиційним місцем спілкування, але їй додалися нові форми комунікацій (музичні вечори, літературні зустрічі, презентації тощо), тому можна стверджувати, що відбулося відродження соціальних функцій середньовічної кав'ярні з додаванням нових – притаманних нашому часу.

Висновки. Принципи дизайну інтер'єру сучасних кримськотатарських кав'ярень залежать від місця розміщення кав'ярень (в старовинному житловому будинку, в новій будівлі, у відновленій історичній споруді) і обумовлюються:

- початковим функціональним призначенням старовинного приміщення, яке використовується;
- особливостями об'ємно-планувального рішення сучасної будівлі кав'ярні;
- майбутньою роллю в суспільному житті міста відновленої споруди з кав'ярнею всередині.

При розміщенні кав'ярні в автентичному приміщенні кримськотатарського житлового будинку принципом дизайну інтер'єру кав'ярні є максимальна наближеність до стриманого інтер'єру конак (кімнати для гостей-чоловіків).

При розміщенні кав'ярні в сучасній будівлі враховуються можливості рельєфу місцевості і в основу дизайну інтер'єру кав'ярні покладено принцип єднання простору інтер'єру із зовнішнім простором.

При розміщенні кав'ярні у відновленій історичній споруді принцип дизайну інтер'єру полягає в тактовному включенні до

традиційного інтер'єру кримськотатарської кав'ярні автентичних предметів кримськотатарської культури та творів сучасного мистецтва.

Перспективи подальших досліджень. Здається доцільним проаналізувати досвід створення об'єктів готельно-ресторанного бізнесу (готелів, кафе та ресторанів) на основі використання кримськотатарських архітектурно-художніх традицій.

Література

1. *Абдулаева Г.* Золотая эпоха Крымского ханства: очерки. Симферополь: КРП «Издательство «Крымчпедгиз», 2012. 216 с.: фото.
2. *Акчурина-Муфтиева Н.М.* Декоративно-прикладное искусство крымских татар XV – первой половины XX в.в.: монография. Симферополь: ОАО "Симферопольская городская типография", 2008. 392с.
3. Крымские татары: Хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре. Симферополь : Доля, 2005. 568 с.
4. *Мустафаева Э.Н.* Кофейни Бахчисарая как важная часть городского социума (конец XVIII – первая половина XX в) //V наукові читання пам'яті У. Боданінського: тези доповідей та повідомлень міжнародної наукової конференції (Бахчисарай. 23-27 жовтня 2013 р.) Симферополь : Антіква, 2013, с.40.
5. *Челеби Э.* Книга путешествия. Крым и сопредельные области. (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века). Симферополь : Доля, 2008. 267 с.
6. Кофейни Бахчисарая. История и современность [Электронный ресурс]. URL: <http://www.liveinternet.ru/users/4768613/post384461340/>
7. Общественный клуб кофеманов [Электронный ресурс]. URL: <https://avdet.org/ru/2011/02/14/obshhestvennyj-klub-kofemanov/> – назва з екрану.

References

1. *Abdulaeva H.* Zolotaia epokha Krymskoho khanstva: ocherky. Symferopol: KRP «Yzdatelstvo «Krymuchpedhyz», 2012. 216 s.: foto.
2. *Akchuryina-Muftyeva N.M.* Dekorativno-prikladnoe yskusstvo krymskykh tatar XV – pervoi polovyny XX v.v.: monohrafiya. Symferopol: ОАО "Symferopolskaia horodskaia typhrafiya", 2008. 392s.
3. Krymskiye tatar'y: Khrestomatyiya po etnycheskoi ystoryu y tradytsyonnoi kulture. Simferopol : Dolia, 2005. 568 s.

4. *Mustafaeva Э.Н.* Kofeiny Bakhchysaraia kak vazhnaia chast horodskoho sotsyuma (konets XVIII – perviaia polovyna KhKh v) //V naukovi chytannia pamiati U. Bodaninskoho: tezy dopovidei ta povidomlen mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Bakhchysarai. 23-27 zhovtnia 2013 r.) Simferopol : Antikva, 2013, s.40.

5. *Cheleby Э.* Knyha puteshestvyia. Krym y sopredelnye oblasti. (Yzvlechenia yz sochyneniia turetskoho puteshestvennyka XVII veka). Symferopol : Dolia, 2008. 267 s.

6. Kofeiny Bakhchysaraia. Ystoryia y sovremennost [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.liveinternet.ru/users/4768613/post384461340/>

7. Obshchestvennyi klub kofemanov [Elektronnyi resurs]. URL: <https://avdet.org/ru/2011/02/14/obshhestvennyj-klub-kofemanov/> – nazva z ekranu.

Аннотация

Привольнева С.А. Принципы дизайна интерьеров современных крымскотатарских кофеен на основе национальных архитектурно-художественных традиций.

В статье анализируются особенности строительной деятельности крымских татар в начале XXI века. Подчеркивается актуальность современных кофеен, которые являются важной составляющей процесса возрождения национальной культуры. Исследуются принципы дизайна интерьеров современных крымскотатарских кофеен на основе творческого использования национальных архитектурно-художественных традиций. Анализируются положительные результаты преобразования интерьера этнического крымскотатарского жилья в интерьер кофеини, а также создание традиционных интерьеров кофеини в современном здании и в реконструированном историческом сооружении; подчеркивается коммуникативная функция современных кофеен.

Принципы дизайна интерьера современных крымскотатарских кофеен зависят от места размещения кофеини (в старинном жилом доме, в новом здании, в восстановленной исторической постройке) и обуславливаются: изначальным функциональным назначением используемого старинного помещения; особенностями объемно-планировочного решения современного здания кофеини; будущей ролью в общественной жизни города восстановленного исторического сооружения с кофеиней внутри.

При размещении кофеини в аутентичном здании крымскотатарского жилого дома принципом дизайна интерьера

кофейни является максимальная приближенность к сдержанному интерьеру конак (комнаты для гостей-мужчин). При размещении кофейни в современном здании учитываются возможности рельефа местности и в основу дизайна интерьера кофейни кладется принцип визуального единения пространства интерьера с внешним пространством. При размещении кофейни в восстановленной исторической постройке с приданием ей просветительских функций принцип дизайна интерьера состоит в тактическом включении в интерьер кофейни аутентичных предметов крымскотатарской культуры и произведений современного искусства.

Утверждается необходимость изучения опыта проектирования кофеен современными крымско-татарскими архитекторами и дизайнерами, поскольку создание национальной по характеру архитектурной среды важно для национальной самоидентификации.

Ключевые слова: принципы, дизайн интерьера, крымскотатарская архитектура, кофейня, этническое жилище, декоративно-прикладное искусство, национальные архитектурно-художественные традиции, новаторство.

Abstract

Privolneva S. The principles of design of interior of the modern Crimean Tatar coffee houses on the basis of national architectural and artistic traditions. In the article the features of construction activity of the Crimean Tatars in the beginning of the XXI century are analyzed. It emphasizes the relevance of modern coffee houses, which are an important component of the revival of national culture. The principles of creation of modern Crimean Tatar coffee houses based on creative use of national architectural and artistic traditions are developed. The positive results of transformation of ethnic Crimean Tatar habitation into modern coffee houses are analyzed, the communicative function of modern coffee houses is underlined.

The principles of design of interior of the modern Crimean Tatar coffee houses depend on the location of the coffee house (in an old residential building, in a new building, in a renovated historic building), from the original functional purpose of the old building, from spatial and planning solutions for the new building, from the future public role of the restored historic building.

When placing a coffee house in an authentic building of the Crimean Tatar house, the principle of design of interior of the coffee house is the re-creation of the konak-room (room for male guests). When placing a coffee

house in a modern building, the principle of visual communication of the internal space with the external space is used. When placing a coffee house in a restored historical building, the principle of tactful inclusion of authentic objects of the Crimean Tatar culture and works of contemporary art in the interior of the coffee house is used.

The need to study the experience of designing coffee houses by modern Crimean Tatar architects and designers is confirmed, since the creation of a national architecture is important for national self-identification.

Key words: principles, Crimean Tatar architecture, design of interior, arts and crafts, coffee house, ethnic home, national traditions, innovation.

Стаття надійшла в редакцію 29.01.2018 р.

Стаття прийнята до друку 22.02.2018 р.